

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМ.Г.С.СКОВОРОДИ

На правах рукопису

ЛЕВЧЕНКО КАТЕРИНА БОРИСІВНА

ПРОБЛЕМА АВТОРСТВА В КУЛЬТУРІ

Спеціальність С9.00.11 - соціальна філософія

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філософських наук

Харків - 1993

Дисертація виконана на кафедрі філософії і соціології Харківського інститута інженерів залізничного транспорту

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Мамалуй О.О.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Бичко А.К.

доктор філософських наук, професор
Култаєва М.Д.

Провідна установа: Інститут філософії Академії Наук
України

Захист відбудеться 20 квітня 1993 року о 14
годині на засіданні спеціалізованої ради К ІІЗ.24.03
Харківського педагогічного інститута імені Г.С.Сковороди
/ЗіОІ68, Харків-168, вул.Бляхера, 2, ауд. А-221 /

В дисертації можна ознайомитися в бібліотеці
Харківського педагогічного інститута імені Г.С.Сковороди

Автореферат розіслано 19 березня 1993 року

Вчений секретар
спеціалізованої ради
кандидат філософських
наук, доцент

В.В.Корженко

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00814523 (N)

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ДВ 26.990

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Осмислення минулого, сучасного та майбутнього суспільства – одна з складних та важливих задач соціального та філософського пізнання. Для адекватного відображення процесів, що відбуваються у соціумі, необхідною є відмова від догматичних схем його розвитку, включення в науково-дослідницьке коло явищ та феноменів, які колись знаходились на периферії гуманітарного знання. Важливим стає аналіз не тільки економічних, політичних, але й соціокультурних факторів суспільного розвитку, звернення до культури, людини, її духовного світу. Це викликано можливістю переходу в сучасному розвинутому соціумі від уніфікованого виробництва людського життя до індивідуальної творчості. Це означає, що життя окремої людини предстает як авторизований твір /В.С.Біблер/, подібно культурному твору.

Інтерес до культури виростає і в зв'язку з ускладненням та трансформацією суті культурного твору, який, завдяки новим технічним засобам /аудіо, відео, комп'ютер/ втілення, стає невід'ємною частиною оточуючого людину середовища, що веде і до змін у традиційному розумінні творчості та авторства.

Ці та інші модифікації дають змогу деяким дослідникам культури зробити висновки про "зникнення мистецтва", "смерть" суб'єкта, "анігіляцію" автора /М.Фуко, Р.Барт, Ж.Батаї/, творця культурних цінностей.

В той же час спостерігається культивування інтересу до фігури автора іноді навіть в ущерб уваги до його продукції. У всьому світі зростає вага інститутів по захисту авторських прав та авторської власності, що робить вельми неоднозначними висновки про "смерть" автора.

У сучасному інформаційному суспільстві разом з ростом обсягу та ціни інформації зростає і відповідальність за неї. Неминуче постає проблема: чи анонімна людина в просторі інформації або можливо розчуті "голос кожного", тобто авторський голос?

Шлях до осмислення висунутих питань та протиріч вбачається у дослідженні місця та ролі людини у культурі – люди-

ни, яка творить культурні витвори, транслює їх, зберігає, сприймає їх і завдяки цьому трансформує, змінює до невпізнанності, тобто людини в ролі автора в культурі.

Разом з цим в колі дослідницької уваги знаходяться і інші аспекти культурної та наукової творчості, такі як — проблеми взаємовідношень вчителя та учнів в науці, засновника та його школи, проблеми відповідальності творця за його витвори, ідеї, теорії та їх трансформації в інших соціокультурних епохах, проблема смислопородження та ряд інших.

В умовах демократизації суспільства, індивідуалізації різних форм його життєдіяльності стає актуальною проблема відповідальності за прийняття та втілення рішень, яка в соціальній, зокрема в політичній, сфері тісно пов'язується з авторством. Ми вважаємо, що вивчення проблеми авторства в його взаємовідношенні з феноменами співавторства, авторитету дає змогу виявити механізми зберігання тоталітарності у мисленні та поведінці людини, прагнення до "удаваної" колективності, бігства від свободи прийняття рішень, вчинків, творчості. Свідома відмова від авторства є можливістю уникнення відповідальності.

Таким чином, феномен автора, авторства потребує широкого соціально-філософського та культурологічного дослідження, що й обумовлює актуальність вибраної теми дослідження.

Ступень розробки проблеми. Авторство в культурі — це проблема, яка до теперешнього часу слабо розроблена не тільки у вітчизняній філософській та культурологічній літературі, але й в сучасній західній філософії. Її багатогранність та складність проявляється вже в тому факті, що вона встигла породити навколо себе багато спорів представників різних філософських напрямків сучасності — екзистенціалізму та герменевтики, феноменології та постструктуралізму. Йдеться чи про "авторство як маску" у Ж.Батаї, автора як "розширювача" у Х.Ортегі-і-Гасету, авторство як відповідального вчинку або ангажированості митця у Ж.-П.Сартра, особливий процедури — "читання — письма", яка виступає замість творчого акту у представників постструктуралізму, злиття глядача та

митця у М.Дюфрена, "смерті автора" у Р.Барта, "авторі-функції" у М.Фуко, "особистої авторської іпостасі" у В.С.Бібле-ра і т.п., так чи інакше корні цих міжпросторових та міжчасових дискусій слід шукати не тільки у багатограних проявленнях людської культури, але й в самому людському існуванні.

Сучасна філософія не відкриває поняття "автор", "авторство". Вони відомі давно, як належні до головних категорій літературознавства, мистецтвознавства, юриспруденції. Для кожної з названих дисциплін характерна своя інтерпретація авторства. До того ж, при переході від одної до другої можливі неточності, смислові подміни та спрощення.

Довгий час літературознавці були зацікавлені пошуком невідомих авторів творів минулих часів, особливо епічного жанру, а також творів більш пізніх епох, авторство яких було встановлено неточно, або зовсім не встановлено. Всебічно літературознавцями розроблялись різні проблеми щодо автора художнього твору: авторський стиль, образ, інтонація, взаємовідношення з персонажами, авторська мова та інші. Перш за все треба назвати праці В.В.Виноградова, В.О.Кормана, О.О.Потебні, А.А.Веселовського, Н.К.Бонєцької та інших. Велике значення для гуманітарних досліджень в цілому мають погляди М.І.Стебліна-Каменського щодо становлення авторства, а також концепція автора М.М.Бахтіна.

Окремо слід сказати про юриспруденцію. У дисертації використовувалися ідеї по проблемам авторського права та інтелектуальної власності, які містяться у працях юристів Є.П.Гаврилова, О.А.Флейшиц, І.В.Савел'євої, Р.І.Серебровського, С.А. Чернишової та інших правознавців.

З'ясування специфіки авторства в різних культурних сферах було б неможливим без звернення до першоджерел та теоретичних досліджень релігійної творчості – працям Августина, П.Флоренського, О.Меня, А.Кураєва, В.В.Бичкова, а також без виявлення особливостей художньої творчості і місця автора в ній.

Таким чином, деякі аспекти дослідження проблеми авторства знайшли відображення, нерідко суперечне, в літературознавстві, наукознавстві, юриспруденції. Однак вона не зами-

кається колом цих дисциплін і може стати актуальною темою філософських досліджень. До цього твердження приводять висновки з праць С.С.Аверинцева, М.М.Бахтіна, Л.М.Баткіна, А.К.Бичко, Є.К.Бистрицького, А.Я.Гуревича, Д.С.Лихачова, В.Л.Махліна, Т.В.Григор'євої, А.Ф.Лосєва, В.П.Іванова, В.М.Рикліна та інших мислителів.

У сучасній філософії, – особливо екзистенціалізмі, феноменології, філософії діалога – вимальовується просування у розумінні авторства, в ході якого здійснюється акт переміщення його аналізу до сфери людського існування, у світ людини.

Разом з тим, саме у широкому філософському плані дослідження проблеми авторства, зокрема в вітчизняній науковій думці, представлено недостатньо і знаходиться у зачатковому стані. Таке становище зумовило вибір теми дослідження, цілі та задачі.

Головна мета полягає в обґрунтуванні і доведенні суті авторства як феномена соціального буття, людської буттєвої універсальності, розкритті закономірностей його функціонування у духовній культурі та житті.

Досягнення висунутої мети здійснюється шляхом послідовного вирішення слідуючих завдань:

– тематизувати проблему авторства, виявити коло тих питань, рішення яких сприяло б її розкриттю;

– дослідити авторство в його взаємозв'язку з феноменом співавторства;

– прослідити історичний розвиток авторства у взаємозв'язку зі становленням особистості;

– виявити різноманітні типи авторства і співавторства у культурі, закономірності їх існування та зміни;

– показати залежність формопроявлення авторства у соціальній сфері від типу соціума;

– проаналізувати деякі аспекти авторського права, тобто регульованого державою інституту авторства;

– розглянути перспективи існування авторства у сучасному світі і сучасній культурі та деякі інші.

Вивчення проблеми авторства у тій постановці, яка запро-

понована в дисертації, раніш у вітчизняній філософській та культурологічній літературі не проводилось. Тому деякі проблеми тільки намічуються в роботі.

Методологічна основа дослідження. В плані методології дисертаційне дослідження визначається комплексним підходом до розробки проблеми авторства. Важливу роль у визначенні інструментарію дослідження зіграли концептуальні ідеї феноменології, екзистенціалізму, марксистської філософії та соціології /зокрема ідеї про соціальну детермінацію породження та проявлення авторства/, які використовуються за принципом доповненості.

Чимало цікавих спостережень можна знайти в творах Х. Ортегі-і-Гасета, М.Вебера, А.Камю, Ж.-П.Сартра, Е.Гуссерля, Т.С.Еліота, М.Унамуно, К.Г'юнга, З.Фрейда, М.Хайдеггера, Ж.Батаї та інших філософів, хоч вони безпосередньо не залишили спеціальних праць про проблеми авторства.

Треба особливо відокремити герм невтичні ідеї Х.Г.Гадамера, /пост/структуралістський напрямок у сучасній французькій філософії, який представляють Ж.Лакаж, Р.Барт, М.Фуко, Ф.Гваттари, Д.Кристева; ідеї філософів-діалогістів М.Бубера, Ф.Розенцвейга, Ф.Ебнера, що мали вплив на формування концепції роботи.

На основі проведеного дослідження обґрунтовуються положення, які мають принципову наукову новину, а саме:

- розкриття багатомірності реалізації та існування авторства у соціокультурному універсумі на основі комплексного використання філософських та культурологічних ідей;

- пропонування та ретельне обґрунтування плідності та евристичної перспективності дослідження авторства в його тісному співвідношенні з співавторством;

- визначення різноманітних культурно-історичних типів авторства, які знаходяться у відношенні співіснування;

- виділення на основі аналізу широкого емпіричного культурного матеріала таких типів авторства, як "співавторство до авторства", "співавторство замість авторства", "авторство поза співавторством", "співавторство після авторства", "співавторство поза авторства" та їх дослідження;

- розробка філософського аспекту авторського права, яке

являє собою зразок відчуження авторства та співавторства;
- виявлення протиріч існування авторства у сучасному соціумі на зразку функціонування його у політичній сфері, як одночасове прагнення до анонімності та, навпаки, до обов'язкового визначення авторства;

- моделювання перспектив авторства у сучасній культурі;
- обґрунтування односторонності концепції "смерті автора" в культурі.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає в можливості використання її результатів у подальших філософських та культурологічних дослідженнях. Зібраний та систематизований матеріал, концептуальний підхід доцільно включити в розробку та викладання курсів по історії та теорії культури, спецкурсів по філософії, філософії культури, сучасній західній філософії.

Окрім того, при конкретизації та деякій модифікації висновків дослідження, вони можуть бути корисними у теорії та практиці авторського права для захисту інтелектуальної власності.

Апробація результатів роботи була здійснена на міжвузівських, республіканських та міжнародних конференціях: школі молодих філософів "Філософія історії: діалог культур" /Москва, 1989/, "Питання активізації пізнавальної діяльності студентів у вивченні суспільних наук" /Харків, 1990/, "Проблеми гуманітаризації освіти в технічному вузі" /Брянськ, 1992/, "Зміни наприкінці ХХ сторіччя та проблеми молоді" /Софія, 1992/, "Українська ідейна спадщина в викладанні гуманітарних наук" /Дніпропетровськ, 1992/, на традиційних науково-технічних конференціях у Харківському інституті інженерів транспорту у 1988-1992 роках та аспірантському семінарі кафедри філософії Харківського держуніверситету /листопад, 1992/.

У 1988-1990 роках у Харківському інституті залізничного транспорту дисертантом читалися окреми теми курсу "Історія та теорія світової та вітчизняної культури", у 1992-1993 - курси лекцій для студентів того ж самого інститута з широким використанням матеріалів дисертаційного дослідження.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох глав, заключення та списку використаної літератури.

ЗАГАЛЬНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір теми, її актуальність, формулюється мета, задачі дослідження, окреслюються основні джерела і теоретико-методологічні основи розкриття проблеми, аналізується ступінь її розробки у філософській та культурологічній літературі, висвітлюються принципи наукової новини, теоретичне та практичне значення роботи.

У першій главі "Авторство та співавторство: коло розуміння" розглядаються можливі підходи до осмислення авторства, засоби його визначення, які дозволяють виявити сутність цього феномена і тим самим подолати суперечки різноманітних форм його проявлення. В роботі показано, що традиційно проблема авторства, автора в дослідженнях пов'язувалась з духовною сферою, перш за все, з художньою творчістю. Далі дається короткий обрис цього становища.

В параграфі "Автор, авторство та співавторство як феномени культури" доведено, що аналіз авторства на рівні "митець" - "твір" необхідно доповнити, визначаючи авторство не тільки як тип відношення автора до твору, але й як тип взаємовідношення між різними суб'єктами з приводу культурного твору. Суб'єктів, які вступають з означені відносини, ми пропонуємо визначати як співавторів та досліджувати авторство у взаємозв'язку з співавторством, тобто не само по собі, а шляхом такого розширення його аналізу, який дає змогу обґрунтувати й саме авторство.

В параграфі виявлено, що взаємозв'язок та взаємозалежність авторства та співавторства настільки глибокі, що їх фіксування спостерігається вже в латинських еквівалентах сучасного поняття "автор" - "auctor" та "auctar", які по-різному інтерпретуються, зокрема С.С.Аверинцевим та Х.Ортегою-і Гасетом.

Те, що співавторство не може існувати поза авторством, навряд підлягає сумніву. Але в роботі висувається та обґрунтовується ідея про те, що й авторство не може існувати та аналізуватися поза співавторством. При визначенні учасників процесу творіння виявляється, що у ньому приймає участь не тільки автор, чийм ім'ям марковано твір, але й враховується той факт, що кожний автор в культурі відчуває на собі вплив близь-

ких та далеких попередників, що він перш за все – співавтор в культурі. З цього робиться висновок про те, що авторство виявляється значно складнішим, ніж відношення персоніфікованого творця до продукту його особистої творчості.

Відправною посилкою в наших дослідженнях була ідея про те, що у творчості немає абсолютної першості, "нульового ступеня" /Р.Барт/ співавторства, кожен автор бере у співавторі тих, кому він насліджує. Такий тип запропоновано вважати "іманентним" співавторством, яке неможливо відділити від авторства межами часу та простору. Вхідження в культуру, буття в ній, її функціонування та розвиток – це постійний процес співавторства у самому авторстві, на що недостатньо уваги звертають ті дослідники, які абсолютизують особисте авторство.

Таким чином, авторство визначається нами як трансцендування в процесі відкритого діалогу з співавторами, кількість яких не визначена. В роботі на конкретному емпіричному матеріалі показано, що чим повніше здійснюється процес співавторства, тим аутентичніше вдається реалізувати себе у власному, ні на яких співавторів не перекладаному авторстві.

Введення кола "співавторство – авторство" плідно не тільки як уточнення характеристики процесу створення, вживання, актуалізації твору. Теза про те, що виділення авторства із співавторства пов'язано також з процесом становлення індивідуальності, виділення її з колективу, відстоюється в параграфі "Становлення авторства в історії культури".

Мотив усвідомлення того, що бути людиною – це означає бути автором свого життя, лунав в філософії з самого початку. Взаємозв'язок авторства та людини виявляється вже в розумінні суті авторства як особливого привілейованого моменту індивідуалізації в історії знання та ідей /М.Фуко/. Однак з-за порушення зв'язків синкретичного світу, розділення культури та соціума, проблема авторства пов'язувалась в дослідженнях здебільшого з духовною сферою, протиставляючись анонімності життя самого по собі. У той же час, ми вважаємо, що перипетії відношень авторства та співавторства у духовній сфері можуть служити моделлю, відправною крапкою дослідження авторства в цілому.

У роботі висувається положення, що різні форми прояву

та існування авторства відображують не тільки складність та багатогранність творчості, але й присутність у соціумі різних типів, рівнів сформування особистості. Зразок тому - неусвідомлене авторство, яке є свідомством відсутності усвідомлення межів особистості. Перехід від нього до усвідомленого авторства пов'язується з виділенням людини з колективу. Якщо говорити про сучасний соціум, то в ньому можливо фіксувати різні рівні соціалізації людини та наявність різноманітних типів авторства. Розвиток авторства від неусвідомленого до усвідомленого, від колективного до індивідуального йде паралельно з розвитком людської свідомості від первісної нерасчленованості "Я" та "не-Я" до протиставлення продуктів творчості, їх відчуження від автора.

Однак, протиставлення людини та світу ще не припускає усвідомлення її особистості. Тлумачення людини як індивідуальності розумів її самоцінність, приведення у відповідність з нею обставин. Важливим стає не тільки створена об'єктивна реальність, унікальність у вигляді матеріалізованого твору, але й "створення себе". Головним об'єктом творчості виступає в такому разі сам суб'єкт, дії якого спрямовані на формування себе, тобто автор.

Продуктивною, на наш погляд, є ідея про різноманітність типів авторства, яка була висунута, зокрема відносно літературної творчості, М.І. Стеблїним-Каменським. Вивченню цієї проблеми присвячена друга глава дисертації "Різноманіття культурно-історичних типів авторства".

В параграфі "До постановки проблеми різноманіття типів авторства" обґрунтовується важливість в дослідженні авторства виявлення його історичної типології. Разом з цим показано, що конструювання його єдиної, універсальної типології не уявляється можливим. Вихід знайдено в комплексній типології авторства. Методологічною основою історичного дослідження авторства стають різні підходи до вивчення багатоманіття культурних типів, яке знаходиться у центрі уваги культурологів.

У роботі доводиться думка про те, що кожна соціокультурна епоха та культурно-історичний тип характеризуються своєрідним поєднанням авторства та співавторства. Так, важливі особ-

ливості простежені у проявленні авторства в культурах західного та східного зразків. Ця різниця обґрунтовано пов'язується з традиційно складеними в них розрізненнями що до співвідношення людини та світу. Відсутність Я-початку східної культури перешкоджує, якщо не робить взагалі нісенітним, висуванню питання про особисте авторство в ній. У той же час показано та проілюстровано конкретними прикладами, зокрема з творчості видатного японського поета Мацуо Басьо, що хоч з точки зору теоретика, який належить до західної культурологічної традиції, східна культура може мати вигляд як безавторська, таке ствердження було б поверховим. В роботі відстоюється висновок про те, що для східної культури характерні особисті форми авторства.

Коротко розглядаються і інші можливі типології авторства. Так, у цьому параграфі намічаються, а у слідуючих розкриваються більш докладно можливості знаходження усіляких типів авторства на різних ступенях становлення культури західноєвропейського зразка. Різні типи дискурсів також характеризуються неоднаковими типами авторства. Тому висовується припущення, що, не дивлячись на суттєві зміни, які мали місце на протязі становлення цих дискурсів, кожна культурна сфера /наука, література, релігія та тому подібне/ чи у "чистім", чи у більш "згладженім" вигляді відрізняється своєрідним співвідношенням авторства та співавторства.

Інтегруючи у собі перераховані вище підходи, на наш погляд, є така типологія авторства, яка відображує його співвідношення з співавторством та виявляє суть цього феномена. Багатоманітні варіанти їх співвідношень запропновано об'єднати таким чином: "співавторство поза авторством", "співавторство до авторства", "співавторство в авторстві", "співавторство після авторства", "авторство поза співавторством", "співавторство замість авторства". Їх дослідженню присвячено параграф "Анонімне бурмотання": минуле чи майбутнє людства?".

Кожен з визначених типів аналізується на конкретному матеріалі. Коротко зупинимось на цьому питанні.

Дослідження давніх форм художньої творчості – міфів, епосу, фольклору і тому подібних – показує, що авторство як ціле може відбуватися і поза видимого трансцендування над спів-

авторством. Епічний, казковий, міфічний автори були в більшій мірі розповідачами у суспільному творчому процесі. Кожен з них вносив щось нове, змінював зміст або форму твору, адаптуючи його до конкретних умов, в яких він жив. Внаслідок власних знахідок, прилучення матеріалів інших дослідників, зокрема М.І.Стебліна-Каменського, можна зробити висновок, що перелічені вище "автори" ще не були авторами в сучасному розумінні цього поняття. Це тип, який можна назвати "авторство у співавторстві", або "співавторство як особливий тип авторства".

Частіше за все знаходиться у центрі уваги вчених особисте авторство, яке можна охарактеризувати як "співавторство в авторстві". Таке визначення випливає логічно з відстоюваної нами концепції авторства. Особисте авторство стає кульмінаційною крапкою, фігурою для наслідування у культурі новачового зразку, співпадаючи в історичному плані з оформленням особистості у західноєвропейській культурі. Однак, це не означає факту його принципової відсутності у раніші часи.

Крім іманентного, яке лежить в основі особистого типу авторства, можливе й "майбутнє" співавторство, або "співавторство після авторства". У одного й того ж автора у різних культурно-історичних контекстах з'являється велика кількість співавторів, що зумовлюється самим засобом існування культурних артефактів. Водночас тотожними та нетотожними самим собі робить ці артефакти саме автор, котрий обирає та окреслює майбутніх співавторів, формуєчи їх тип дискурсії.

В роботі аналізуються також спроби культурної творчості на основі заперечення попереднього культурного досвіду. Мова йде про різноманітні авангардистські проекти, автори яких прагнули здійснити механізм "авторство поза співавторством".

Великий інтерес не тільки у культурологічному, але й в соціально-філософському плані являє вичленювання ще одного варіанта співвідношення, а саме "співавторство замість авторства". Це конструкція, яка не очевидна для традиційного розуміння авторства, однак вона стає не тільки одним з мотивів сучасної думки /герменевтика, постструкту-

ралізм/ та механізмом сучасного творчого процесу /постмодерний живопис, література, кінематограф/, коли творча робота проводиться у наявному культурному просторі форм та образів, але, що особливо важливо, - актуальною формою світорозуміння та конституювання людської суб'єктивності у сучасному суспільстві.

Різноманітні форми існування авторства в роботі досліджуються не тільки в духовній, але й в соціальній сфері. Вважаємо справедливим припущення про те, що у різних типах соціума авторство виявляється по-різному. Так, у сучасному розвинутому суспільстві поряд з глобалізацією процесів спостерігається подальша індивідуалізація життєдіяльності, посилення особистого початку у житті.

Зв'язок авторства з людською відповідальністю яскраво вималюється в політичній сфері. А разом з цим фіксуються цікаві проявлення в функціонуванні авторства та співавторства. Авторське ім'я в соціальній, як і в культурній, сфері може грати роль більшу, чим звичайне власне ім'я. В роботі аналізуються можливі ситуації появи "удаваного" авторства, а також свідомого уникнення від авторства як форми уникнення від відповідальності.

Таким чином, не тільки на протязі довгого історичного розвитку, але й в сучасному світі можливо спостерігати суперечні тенденції розвитку та існування авторства і співавторства у соціальній та культурній сферах, такі, як - прагнення до утвердження авторського початку творчості та наявність анонімних форм творчості. Тому пророчення М.Фуко про "анонімне бурмотання", яке чекає людство у близькому майбутньому, є одностороннім і не відповідає соціальним та культурним реаліям.

В параграфі "Авторське право як відчуження авторства та співавторства" осмислюються проблеми, які, на перший погляд, стоять осторонь від проведених досліджень. В ньому мова йде про відбиття проблеми авторства в юриспруденції, або, іншими словами, про авторство та співавторство в контексті авторського права. Головна мета - показати, що авторське право являє собою практичне втілення теорій особистого авторства. У ньому наглядно фіксується відчуження ав-

торства та співавторства у самому авторстві. Коло "авторство - співавторство" розривається. Уся увага приділяється особистому моменту творчості у протидію зв'язку двох феноменів.

Головний висновок, що випливає з дослідження, яке проведено у другій главі - це реальне культурно-історичне існування усіляких типів авторства та необхідність врахування цього факту в теоретичних пошуках проблеми авторства.

Розвиток та перспективи авторства по-різному відображаються у сучасних філософських та культурологічних дослідженнях. Аналізу цієї проблеми присвячена третя глава "Криза авторства: чи є вихід?".

Вивчення феномена авторства було б набагато біднішим поза його інтерпретаціями у філософії герменевтики та /пост/структуралізма. Звернення саме до цих напрямків в параграфі "Герменевтика та /пост/структуралізм про долю авторства в сучасному світі" викликано не тільки їх популярністю та впливовістю, але й своєрідними підходами до вивчення авторства.

Розгляд ролі автора у творчому процесі в його зв'язку з іншими суб'єктами, які мають відношення до витвору культури /інтерпретаторами/, визначення впливу останніх на твір, його буття, складає суть герменевтичного підходу до аналізу культурного твору. Герменевтика, і в тому її значення, при дослідженні авторства ставить проблему розуміння твору не тільки як репродуктивну, але й продуктивну дію /Х.Г.Гадамер/. Просування на перший план проблеми "кращого розуміння" твору, яке відрізняє інтерпретатора від автора, приводить до можливості припущення того, що саме у цьому "кращому розумінні" криється джерело "зникнення", навіть "смерті" автора. Але якщо "краще" розуміння полягає в здібності володіючого новим життєвим досвідом суб'єкта побачити з висоти свого становища те у предметі, що було приховано від автора, тоді таке розуміння є давнім. Зникнення автора, яке турбує багатьох філософів та діячів мистецтв, зокрема, Ж.Батаї, П.Маларме, Т.С. Еліота, Г.Флобера, Х.Л.Борхеса, Р.Барта, М.Фуко, П.Валері та інших, - це процес, який характерний не тільки для сучасної культури, але для всього довгого періоду існування авторства. Інша справа, що як раз у сучасній культурі він стає найбільш наявним. Висновок про "смерть" автора закладено в його розу-

мінні, акцентуючим увагу на принциповій особистості авторства.

Представники /пост/структуралістській філософії – Р.Барт, Ж.Дерріда, М.Фуко та інші доцільно абстрагуються від особистого авторства при вивченні культурних текстів. Але цей, у деякій мірі виправданий крок, видається за принципове вилучення авторської іпостасі текста. Вони не задовольняються зміною авторства співавторством, тому що в різних комбінаціях авторства та співавторства чи на одному, чи на другому полюсі відчувається активність творця, суб'єкта. Щоб позбавитися його, проводиться розділення тексту та твору. Якщо твір є продукт зусиль та діяльності автора, то текст сам по собі є дією, і не має потреби в авторі.

Останій акт драми "авторство – співавторство" пов'язаний з тим, що як раз за "смертю" автора відбувається усунення співавтора. Його робить зайвим деконструкція. Вона кінцево замикає текст на самому собі, взаємовідторгуючи його, автора та співавтора.

Але серед представників цього напрямку відсутня однозначність в оцінках "смерті" автора. Аналізу внутрішніх суперечень цієї течії приділяється увага в роботі.

Висновок про усунення авторства, на наш погляд, робиться тому, що перехід від одного типу авторства до іншого, їх зміна отожднюється з усуненням авторства взагалі. Насправді, за зміною типу авторства стоїть зміна формопроявлення індивідуальності у самому житті. Те, що цей процес був стимулюючим фактором філософських роздумів, краще за все свідчить поворот до онтології та герменевтики суб'єкта "пізнього" М.Фуко.

Констатувати факт "смерті" автора недостатньо для його вивчення. Тим більш, цей факт підоарілий на фоні швидкого збільшення інститутів по забезпеченню авторських прав, на фоні бажання авторів бачити себе такими. Навіть введення нейтрального поняття "децентрація", яке характеризує дії що до тексту та автора при аналізі, не переборює притаманній новочасній культурі монолізм та логоцентрізм. Тому необхідний пошук нових підходів до осмислення авторства, які ведуть не у текстову безвихідь, а дають змогу вивести дослідження авторства з духовної сфери у сферу буття.

В параграфі "Чи є діалог виходом з кризи авторства?" визначаються наявні альтернативи структуралізму та проводиться дослідження діалогічного напрямку в філософії /М.Бубер, Ф.Розенцвейг, Ф.Ебнер, М.М.Бахтін/. Проблематика філософії діалога ще не розкрита до кінця, значення діалогічної парадигми в філософії ХХ сторіччя ще далеко не зрозуміло чи то в гуманітарних науках, чи то у суспільному усвідомленні.

В параграфі аналізується динаміка концепції авторства в працях М.М.Бахтіна. Зміст категорії авторства зазнає значні зміни від його початкових праць "Автор і герой в естетичній діяльності", "Проблема змісту, матеріала і форми у словісній художній творчості" до книги "Поетика Достоевського" та останніх статей. Рух відбувається від визнання автора, який стоїть над твором, оформлює та завершує його, до розуміння незбіжної позаособистості творчості, залежності будь-якого автора від культури, в якій він живе, від співавторів. У пізніших творах М.М.Бахтіна з'являється третій – слухач, читач, без якого неможливий твір як цільний естетичний об'єкт. Погляд на авторство ускладнюється. Розуміння суті авторства як діалога між автором та співавторами, автором та персонажами веде до зняття питання про кризу авторства.

Демонструючи своєрідні трансформації в духовній сфері, авторство змінюється в нову якість свого формопроявлення, виступає не тільки як феномен культури, але й соціальної сфери. В роботі зазначається, що усвідомлена творчість свого життя – це можливість сьогодення, вона нагадує процес виробництва та актуалізації твору. Саме тому, проблема авторства в культурі є такою важливою и близькою до людського існування взагалі.

У заклученні дисертації підводяться підсумки дослідження, намічуються далші перспективи розвитку проблеми, що заявлені в роботі, але не знайшли повного освітлення, робляться висновки.

В друкованих наукових працях по темі дисертації викладена концепція роботи, дається аргументація її важливості, розглядаються головні висновки та положення.

По темі дисертації надруковано 9 наукових праць:

І. Левченко К.Б. Культура та технічна молодь./рос.мовою/..

Харківська обласна конференція "Молодь та перебудова". -
Харків, 1988. С.142-144.

2. Левченко К.В. Гуманітаризація - це культура. - Питання активізації пізнавальної діяльності студентів у вивченні суспільних наук. Тези доповідей республіканської науково-методичної конференції. - Харків, 1990, С.56-57.

3. Левченко К.В. Культура і вільний час студентів /рос. мовою/. - Наука.Освіта.Гуманізм. /методологічні проблеми/. Тези доповідей учасників міжвузівської конференції. - Харків, 1990, С.97-98.

4. Левченко К.В. Соціалізм та діалог культур /рос. мовою/. Концептуальні проблеми соціалістичного поновлення. - Харків, 1990, С.13-15.

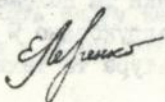
5. Левченко К.В. Про місце соціокультурного аспекта у формуванні сучасної концепції соціалізму. /рос.мовою/. - Актуальні проблеми сучасного суспільного розвитку. Збірка наукових праць. Вип I. - Харків, ХІІТ, С.17-21, 1991.

6. /у співавторстві/ Мамалуй О.О. Левченко К.В. Людина, її авторство та співавторство. /рос.мовою/. - Квінтесенція філософії і часу. Збірка наукових праць. - Харків, ХДУ, 1992, С.67-77.

7. Левченко К.В. "Зворотня перспектива" творчості Хорхе Луїса Борхеса та проблема авторства. Збірка наукових праць аспірантів ХДУ /гуманітарні науки/. - Харків, Основа, 1992, С.108-112.

8. /у співавторстві/ Левченко Є.В., Левченко К.В. Деякі питання гуманітаризації вищої освіти. /рос.мовою/. - Проблеми гуманітаризації освіти в технічному вузі. Тези доповідей міжвузівської конференції. - Брянск, 1992, С.15-17.

9. /у співавторстві/ Левченко К.В., Перетяткін Г.Ф. О.О.Потебня в діалозі з мислителями ХХ сторіччя. - Українська ідейна спадщина у викладанні гуманітарних наук. Тези республіканської науково-практичної конференції. Секція 2. Досвід дидактично-методичного використання української ідейної спадщини у викладанні гуманітарних наук. - Дніпропетровськ, 1992, С.74-75.

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філософських наук

ПРОБЛЕМА АВТОРСТВА В КУЛЬТУРІ

ЛЕВЧЕНКО КАТЕРИНА БОРИСІВНА

Відповідальний випусковий Мамалуй О.В.

Підписано до друку 16.03.1993

Формат 60x84 ¹/₁₆ Папір для множ. апаратів. Друк офсетний,
Умовно-друк. арк. 1,0. Учбово-видав. арк. 1,0. Заказ 208
Тираж 120

Видавництво ХІІТу 310050, м. Харків-50, м. Фейербаха, 7
Тип. ХІІТу, 310050, м. Харків, м. Фейербаха, 7

470614

AB 26.998

AB 26.998